

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΩΝ
«**ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ**»

ΧΑΝΙΑ

ΙΖ' Πανελλήνιος Μαθητικός Διαγωνισμός Δοκιμίου «Ελευθέριος Βενιζέλος» για μαθητές/τριες Γυμνασίων σχολικού έτους 2018-2019

«Ο πολιτισμός του μικρασιατικού ελλητισμού»

Θέμα: «Η πολιτιστική και η εκπαιδευτική δραστηριότητα των Ελλήνων της Μικράς Ασίας ως παράγοντας διαμόρφωσης της εθνικής τους ταυτότητας κατά τον 19^ο αιώνα έως την Μικρασιατική Καταστροφή»

Όνομα μαθητή: Τόκας Πέτρος

2^ο Γυμνάσιο Ηγουμενίτσας

Ηγουμενίτσα 31/01/2019

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
2.ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΟΠΟΙΟ ΔΙΑΜΟΡΦΩΘΗΚΕ Η ΕΘΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ Ή ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ	3
3. Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ Ή ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑΣ	6
4.ΣΥΝΟΨΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	11
5.ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πριν από έναν αιώνα, το 1922, η κοσμοπολίτικη Σμύρνη, το νεότερο «λίκνο του ελληνικού πολιτισμού της Ανατολής», παραδίδεται στις φλόγες, στην αγριότητα και στις θηριωδίες των Τούρκων. Χάνονται πόλεις, οικισμοί, ανθρώπινες ζωές και μαζί τους ξεριζώνεται ο μακραίωνος ελληνισμός της Μικράς Ασίας. Η Σμύρνη, η αρχέγονη κοιτίδα διαφορετικών λαών και πολιτισμών, εξελίχθηκε τον 19^ο αιώνα σε εμπορικό κόμβο και σταυροδρόμι μεταξύ Ανατολής και Δύσης και ταυτόχρονα σε μεγάλο πνευματικό κέντρο του Μικρασιατικού Ελληνισμού, εφάμιλλο της Κωνσταντινούπολης και των άλλων πόλεων της πολιτισμένης Ευρώπης, με το ελληνικό στοιχείο εκεί να κυριαρχεί και να μακροημερεύει, ανάμεσα σε Τούρκους, Εβραίους, Λεβαντίνους και Αρμένιους.

Σήμερα, το 2019 με αφορμή την επέτειο των 100 ετών από την ελληνική απόβαση στη Σμύρνη, θα προσπαθήσουμε στην παρούσα εργασία να παρουσιάσουμε την πολιτιστική και την εκπαιδευτική δραστηριότητα των Ελλήνων της Μικράς Ασίας ως παράγοντα διαμόρφωσης της εθνικής τους ταυτότητας κατά τον 19^ο αιώνα έως τη Μικρασιατική Καταστροφή. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού είναι απαραίτητο να παρουσιάσουμε αρχικά το ιστορικό και ιδεολογικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτή διαμορφώθηκε, ενώ στο τέλος της εργασίας θα καταγράψουμε τα συμπεράσματά μας.

2.ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΟΠΟΙΟ ΔΙΑΜΟΡΦΩΘΗΚΕ Η ΕΘΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ Ή ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ

Η ελληνική εθνική ταυτότητα άρχισε να διαμορφώνεται στις αρχές του 19^{ου} αιώνα την περίοδο της εθνογένεσης και της συγκρότησης του ελληνικού κράτους. Η εποχή αυτή χαρακτηρίζεται από τον κατακερματισμό των μεγάλων αυτοκρατοριών (Οθωμανική και Αυστροουγγρική Αυτοκρατορία) σε μικρότερα εθνικά σύνολα, τα οποία υπό τις επιρροές του Διαφωτισμού, της Γαλλικής Επανάστασης, της αυτοδιάθεσης των λαών και του εθνικισμού επιδίωξαν να προστατεύσουν και να διατηρήσουν την ιστορική, γλωσσική και πολιτισμική ιδιαιτερότητά τους, εξελισσόμενα σε εθνικά κράτη, αποκτώντας μία ισχυρή εθνική ταυτότητα και σαφή εδαφικά όρια. Παράλληλα, τα μέλη τους έπρεπε να διαθέτουν κοινές αξίες και

παραδόσεις και να μοιράζονται μια κοινή καταγωγή και ιστορία. Όλα αυτά τα ξεχωριστά και ειδοποιά στοιχεία που διαφοροποιούν το ένα έθνος από τα άλλα επιδίωξαν να τα καλλιεργήσουν και να τα προβάλλουν μέσω της παιδείας, της γλώσσας, της κλασικής αρχαιότητας και του πολιτισμού τους, όπως στην περίπτωση της Ελλάδας.

Η ελληνική ανεξαρτησία ήταν το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας που ξεκίνησε από τη Φιλική Εταιρία και μιας ομάδας διανοούμενων αστών των ελληνικών παροικιών που συνδύαζαν την ελληνορθόδοξη παράδοση με την ανάγκη δημιουργίας ενός ελληνικού κράτους. Πρώτοι αυτοί απαρνήθηκαν τον όρο «Ρωμιός» που επικρατούσε κατά την Βυζαντινή και Οθωμανική περίοδο και υιοθέτησαν τον όρο «Έλληνας» ως εθνικό όνομα, αντί τον όρο «Γραικός», που είχε καθιερωθεί στη Δύση. Ωστόσο, μετά την εθνική αφύπνιση των σκλαβωμένων ραγιαδών Ελλήνων και την ίδρυση του ελληνικού κράτους το στοιχείο που δέσποζε στην πνευματική και πολιτική ζωή αποτέλεσε η προσπάθεια οικοδόμησης μιας εθνικής ταυτότητας κοινής για ολόκληρο τον ελληνισμό, καθώς το κράτος είχε περιορισμένα σύνορα και μεγάλα τμήματα του ελληνισμού είχαν μείνει εκτός της επικράτειάς του. Έτσι, τέθηκε σε εφαρμογή η υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας, του πολιτικού προγράμματος που επιδίωκε τη σταδιακή επέκταση των συνόρων και την ένταξη σε αυτά όλων εκείνων των τμημάτων που κατοικούνταν από αρχαιοτάτων χρόνων από Έλληνες.

Την περίοδο αυτή ο Σ. Ζαμπέλιος και ο Κ. Παπαρηγόπουλος απέδειξαν την ιστορική συνέχεια του ελληνικού έθνους, αναδεικνύοντας την ελληνικότητα του Βυζαντίου, ενώ ο Ν. Πολίτης απέδειξε την αρχαιοελληνική καταγωγή των Ελλήνων και τη συνέχεια του αυθεντικού ελληνικού πολιτισμού. Παράλληλα, το νεοσύστατο ελληνικό κράτος με πρωτεύουσα την Αθήνα αναδεικνύεται σε εθνικό κέντρο όλου του ελληνισμού, περιορίζοντας την πνευματική διάνοηση της Κωνσταντινούπολης, η οποία άρχισε να υποχωρεί, ιδιαίτερα μετά και την ίδρυση του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1837 (το πρώτο στο Βαλκανικό χώρο και στην Ανατολή), το οποίο επιφορτίστηκε να μεταλαμπαδεύσει τις εθνικές αξίες στον αλύτρωτο ελληνισμό της περιφέρειας, κυρίως σε αυτόν της Μικράς Ασίας, ώστε να τους προπαρασκευάσει ιδεολογικά για την ένταξή τους στο ελληνικό κράτος.

Τον Μάιο του 1919, η πραγμάτωση της Μεγάλης Ιδέας άρχισε να γίνεται πραγματικότητα με την απόβαση του Ελληνικού Στρατού στη Σμύρνη. Δύο μήνες

νωρίτερα ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο μεγαλύτερος ίσως ηγέτης της νεότερης ελληνικής Ιστορίας, παρουσίαζε με πειστικότητα στις μεγάλες δυνάμεις της εποχής του τις θέσεις του ελληνικού κράτους για ενσωμάτωση των αλύτρωτων αδελφών της Μικράς Ασίας, υποστηρίζοντας πως «η Ελλάδα δεν πηγαίνει εκεί που της λείπει η εθνολογική βάση». Με τη Συνθήκη των Σεβρών τον Αύγουστο του 1920 παραχωρούνταν στο ελληνικό κράτος η Σμύρνη και μεγάλο μέρος της περιοχής γύρω από αυτή, η Θράκη εκτός από την Κωνσταντινούπολη, η Ίμβρος και η Τένεδος, αποτελώντας πιθανόν μέχρι και σήμερα τη μεγαλύτερη διπλωματική επιτυχία της χώρας, καθώς η μικρή Ελλάδα φαινόταν να γινόταν «η Ελλάδα των δύο Ηπείρων και των πέντε Θαλασσών».

Δυστυχώς, η διχόνοια που είχε περιέλθει το ελληνικό έθνος μετά τον Εθνικό Διχασμό, η απομάκρυνση του Βενιζέλου από τη διακυβέρνηση του κράτους, τα λάθη και οι παραλείψεις της επόμενης κυβέρνησης και η επακόλουθη αλλαγή στάσης των μεγάλων δυνάμεων, που και οι ίδιες είχαν οικονομικά συμφέροντα στη Μικρά Ασία, οδήγησαν τον Σεπτέμβριο του 1922 στη Μικρασιατική Καταστροφή. Το όνειρο της Μεγάλης Ιδέας κατέληγε σε μία εθνική τραγωδία, καθώς οι Νεότουρκοι ολοκλήρωναν με τον πιο απάνθρωπο τρόπο αυτό που είχαν ξεκινήσει το 1914, τους συστηματικούς διωγμούς, την εξόντωση και τον αφανισμό του ελληνικού στοιχείου από την Τουρκία, ώστε αυτή να γίνει ένα εθνικό κράτος.

Με τη Συνθήκη της Λωζάννης το 1923 ένα εκατομμύριο διακόσιες χιλιάδες περίπου Έλληνες της Μικράς Ασίας, του Πόντου και της Ανατολικής Θράκης, θύματα της Μεγάλης Ιδέας, εγκατέλειψαν για πάντα τις πατρογονικές τους εστίες, ερχόμενοι στην Ελλάδα ως πρόσφυγες. Η ενσωμάτωσή τους στην ελληνική κοινωνία δεν ήταν εύκολη και μέχρι τη δεκαετία του 1950 υφίσταντο διακρίσεις, φτώχεια και περιθωριοποίηση, σε τέτοιο βαθμό ώστε συχνά να τους αποκαλούν υποτιμητικά Τούρκους, τους ίδιους ανθρώπους που στην Τουρκία λίγα χρόνια πριν τους αποκαλούσαν Έλληνες.

3. Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ Ή ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑΣ

Ο ελληνισμός στη Μικρά Ασία ήταν διάσπαρτος στην τεράστια έκτασή της και πιο συγκεκριμένα περιλάμβανε: α) τον ελληνισμό των παραλίων της Δυτικής Μικράς Ασίας, ο οποίος ήταν πολύ κοντά στη μητροπολιτική Ελλάδα και ενισχυόταν σημαντικά με μεταναστεύσεις από το εθνικό κέντρο, β) τον ελληνισμό των απομονωμένων περιοχών της Κεντρικής Ασίας (Καππαδοκία), που αν και είχε τουρκοφωνήσει, αντιστεκόταν πεισματικά στην αφομοίωσή του από τους Τούρκους, καθώς η πίστη του στην Ορθοδοξία λειτουργούσε ως διαφοροποιό στοιχείο της ταυτότητά του, γ) τέλος, τον απομακρυσμένο αλλά πανάρχαιο ελληνισμό του Πόντου που διατηρούσε ακμαία την εθνική του συνείδηση. Ο μικρασιατικός ελληνισμός ανερχόταν στις αρχές του 20^{ού} αιώνα στο ένα εκατομμύριο οχτακόσιες χιλιάδες περίπου και αντιστοιχούσε στο ένα τέταρτο του συνολικού πληθυσμού της Μικράς Ασίας.

Μέχρι και τα τέλη του 18^{ου} αιώνα φόβος και σκοτάδι κυριεύει τον ελληνισμό της Μικράς Ασίας και οι λεηλασίες, οι εξισλαμισμοί και οι κάθε είδους καταπιέσεις από τους Τούρκους ανέστειλαν κάθε πρόοδο του πολιτισμού. Η πνευματική κατάσταση ήταν αξιοθρήνητη, η ελληνική γλώσσα σε περιοχές της Καππαδοκίας δεν μιλιόταν καθόλου, ενώ η ελληνική παιδεία με εξαίρεση τα μεγάλα κέντρα, όπως η Σμύρνη, οι Κυδωνίες και η Τραπεζούντα, παρεχόταν μόνο από την Εκκλησία και το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Η συνεισφορά τους όμως όλα αυτά τα χρόνια ήταν πολύ σημαντική και η επιρροή των ιερέων των πρώτων αυτών δασκάλων, που δίδασκαν με μεγάλο κόπο σε εκκλησιαστικά κείμενα ανάγνωση και γραφή μέσα στους νάρθηκες των εκκλησιών και στα κελιά των μοναστηριών, ήταν τεράστια, καθώς διατήρησαν άσβεστη την πίστη των Ελλήνων στην Ορθοδοξία και διέσωσαν την ελληνική γλώσσα και εθνική συνείδηση.

Ωστόσο, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα η εθνική συνείδηση των Ελλήνων της Μικράς Ασίας ενισχύεται σημαντικά μετά την οικονομική ανάπτυξη και την πνευματική άνθιση που παρατηρείται στις ελληνικές κοινότητες του μικρασιατικού χώρου. Επιπρόσθετα, η επανάσταση του 1821 και η δημιουργία του ελεύθερου ελληνικού κράτους, παρά την περιορισμένη εδαφική του έκταση, τόνωσε το εθνικό

αίσθημα και γέμισε με ελπίδα όλον τον ελληνικό κόσμο, καθώς ο Τούρκος κατακτητής δεν φαινόταν πια ανίκητος.

Εθνικό και πολιτιστικό κέντρο του μικρασιατικού ελληνισμού τον 19^ο αιώνα έως και τη Μικρασιατική Καταστροφή αποτέλεσε η Σμύρνη, μια πόλη με κοσμοπολίτικο χαρακτήρα και διεθνή ακτινοβολία, καθώς είχε εξελιχθεί από τον 17^ο αιώνα στο μεγαλύτερο λιμάνι της Ανατολικής Μεσογείου και κέντρο του εμπορίου μεταξύ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της Ευρώπης. Ευρωπαίοι έμποροι και επιχειρηματίες δραστηριοποιούνταν στην πόλη, η οποία φιλοξενούσε ξενόγλωσσα σχολεία της Καθολικής και Προτεσταντικής Εκκλησίας, ναυτιλιακά γραφεία και προξενικές αρχές από τις περισσότερες ευρωπαϊκές δυνάμεις. Τον αστικό χώρο της πόλης συμπλήρωναν οι πολυτελείς κατοικίες, τα δημόσια καταστήματα, τα αριστοκρατικά καφενεία, τα ξενοδοχεία, τα θέατρα, οι λέσχες και οι τράπεζες. Μέσα σε αυτό το πολυεθνικό και κοσμοπολίτικο περιβάλλον οι Έλληνες βρέθηκαν σε πλεονεκτικότερη θέση από τους υπόλοιπους υπηκόους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ακόμα και από τους ίδιους του Τούρκους, καθώς ασχολήθηκαν με το εμπόριο και άλλες οικονομικές δραστηριότητες, ενώ παράλληλα επιδίδονταν σε κάθε είδους πνευματική δραστηριότητα που θα ενίσχυε την εθνική τους συνείδηση και ταυτότητα.

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η Σμύρνη έφθασε να αριθμεί περίπου 370 χιλιάδες κατοίκους εκ των οποίων οι 160 χιλιάδες ήταν Έλληνες, οι 80 χιλιάδες Τούρκοι και οι υπόλοιποι ήταν Αρμένιοι, Λεβαντίνοι και Εβραίοι, ενώ η ελληνική γλώσσα αποτελούσε τη γλώσσα της «καλής κοινωνίας». Η κυριαρχία της ελληνικής γλώσσας υποδήλωνε την άνθιση της ελληνικής κοινότητας, την τάση εξελληνισμού της παιδείας και των άλλων εθνικών ομάδων, αντανακλώντας παράλληλα τις αλλαγές που συνέβαιναν στις οθωμανικές πόλεις τον 19^ο αιώνα.

Στη Σμύρνη και στις Κυδωνίες, μεγάλο επίσης πνευματικό κέντρο με αμιγή όμως ελληνικό πληθυσμό, έδρασαν σπουδαίοι εκπρόσωποι του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και δάσκαλοι του Γένους, όπως ο Β. Λέσβιος, ο Κ. Κούμας και ο Α. Κοραής. Αυτοί υπήρξαν πρωτεργάτες μιας ομάδας διανοούμενων, οι οποίοι συναισθανόμενοι το βάρος της ελληνικής ιστορικής κληρονομιάς, προσπάθησαν να συνδέσουν την αρχαία Ιωνία με τη νεότερη και συνέβαλαν στην αναγέννηση της ελληνικής παιδείας και στην εμπέδωση της νεοελληνικής εθνικής συνείδησης και

εθνικής ταυτότητας. Επίσης, οι λόγιοι αυτοί με τα έργα και τη διδασκαλία τους ενίσχυσαν τα πατριωτικά συναισθήματα των Σμυρναίων, διαμορφώνοντας μια νέα ελληνική πνευματική ηγεσία, η οποία ασχολήθηκε με τα εθνικά προβλήματα που αφορούσαν την εκπαίδευση και την ηθική διαπαιδαγώγηση του Γένους, εστιάζοντας στις σχέσεις μεταξύ του ελληνισμού και της τουρκικής εξουσίας, της ελευθερίας και της ισότητας, έχοντας ως πρότυπο τις ιδέες και τη φιλοσοφία του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού.

Τα πρώτα εκπαιδευτήρια και πολιτιστικά κέντρα με ασύγκριτη εθνική προσφορά, λειτούργησαν στη Σμύρνη και στις Κυδωνίες. Ονομαστή σχολή στις Κυδωνίες ήταν η Ακαδημία στην οποία φοίτησε μεταξύ άλλων και ο Λέσβιος, ενώ η Ευαγγελική Σχολή στη Σμύρνη είχε ιδρυθεί ήδη από το 1717 και υπήρξε το πρώτο κοινοτικό σχολείο και το πιο ξακουστό της Μικράς Ασίας, στο οποίο φοίτησε και ο Κοραΐς. Το 1861 αναγνωρίστηκε από το ελληνικό κράτος ομότιμη προς τα γυμνάσια της Ελλάδας και της απονεμήθηκε το προνόμιο οι απόφοιτοί της να εγγράφονται χωρίς εξετάσεις στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Επίσης στη Σμύρνη ιδρύθηκε το 1803 το Φιλολογικό Γυμνάσιο, στο οποίο δίδαξε και ο Κούμας και στη συνέχεια λειτούργησαν πολλά ακόμα νηπιαγωγεία, αρρεναγωγεία, παρθεναγωγεία για τα οποία θα αναφερθούμε παρακάτω, επαγγελματικές σχολές και διδασκαλεία για τη μόρφωση και εκπαίδευση των Ελλήνων δασκάλων.

Πολύ γρήγορα ο ελληνισμός της Μικράς Ασίας συνειδητοποίησε τη σπουδαιότητα της μόρφωσης και των κοριτσιών και για αυτό ίδρυσε τα λεγόμενα παρθεναγωγεία, τα οποία είχαν ως σκοπό τη σφυρηλάτηση της εθνικής συνείδησης της «μικρασιάτισσας μάνας», καθώς σε αυτή είχε ανατεθεί κατά πολύ η ευθύνη για την εθνική και ηθική διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Από τα σχολεία αυτά αποφοίτησαν δασκάλες, οι οποίες στη συνέχεια απορροφούνταν σε όλα τα σχολεία της Μικράς Ασίας. Η πρώτη Σχολή Θηλέων στη Σμύρνη λειτούργησε το 1830, η οποία αναγνωρίστηκε το 1910 ως ισότιμη σχολή με το Αρσάκειο. Ο ζήλος των Ελλήνων για μάθηση ήταν τόσο μεγάλος, ώστε και για τα ορφανά παιδιά ιδρύονταν ευαγή εκπαιδευτικά ιδρύματα, ενώ εξέχουσα θέση στην εκπαίδευση διαδραμάτισαν και τα ιδιωτικά σχολεία, όπως το Αλληλοδιδασκτικό Σχολείο των Αδελφών Μεθοδίου και Νικολάου Αρώνη που ιδρύθηκε το 1830, καθώς η εκπαίδευση στηριζόταν πάρα πολύ στην ιδιωτική πρωτοβουλία, η οποία επέδειξε πρωτοφανή ζήλο.

Για την κάλυψη των αυξανόμενων αναγκών για βιβλία ιδρύθηκαν και τυπογραφεία, τα οποία στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκαν για την έκδοση περιοδικών, εφημερίδων και μεταφράσεων ξένων μυθιστορημάτων και έργων της δυτικής γραμματείας που πλούτισαν ακόμα περισσότερο την πνευματική ζωή του μικρασιατικού ελληνισμού. Η πρώτη εφημερίδα ιδρύθηκε το 1838 και ονομάστηκε «Αμάθεια» από το όνομα της μυθικής κατσίκας που γαλούχησε τον Δία. Το γεγονός ότι χρησιμοποίησε το όνομα αυτό αποκάλυπτε τη φιλοδοξία της εφημερίδας να αναλάβει τον ρόλο του πνευματικού τροφού του ελληνισμού της Ανατολής.

Καθοριστική σημασία για τη διατήρηση της εθνικής συνείδησης του μικρασιατικού ελληνισμού διαδραμάτισαν επίσης οι βιβλιοθήκες και τα μουσεία, τα οποία είχαν φιλολογικό και επιμορφωτικό χαρακτήρα. Βιβλιοθήκες διέθεταν όλα τα μεγάλα μοναστήρια, με την πιο σημαντική να βρίσκεται στη Μονή Σουμελά, ενώ όλα τα σχολεία που ιδρύονταν, ακολουθούσαν το παράδειγμα των μοναστηριών και προσπαθούσαν να αποκτήσουν και αυτά βιβλιοθήκες. Η Βιβλιοθήκη της Ευαγγελικής Σχολής στη Σμύρνη είχε συγκεντρώσει 35.000 τόμους βιβλίων και 180 σπάνια χειρόγραφα, ενώ το Μουσείο της στη σφραγίδα του είχε έμβλημα έναν αναμμένο λύχνο, σύμβολο που παρέπεμπε στη φλόγα της μάθησης που πολεμάει το σκοτάδι και την αμάθεια.

Ο πόθος των Ελλήνων για μόρφωση και εθνική αφύπνιση δεν περιορίζεται μόνο σε όλα αυτά που ήδη αναφέραμε στα παραπάνω, αλλά επιπλέον ιδρύονται σύλλογοι και λέσχες πολιτιστικού και επιμορφωτικού χαρακτήρα που είχαν ως σκοπό να αποκτήσει ολόκληρος ο ελληνισμός μέσω της μόρφωσης συναίσθηση της εθνικής του ταυτότητας. Τα πιο σημαντικά από αυτά ήταν η Ιωνική Λέσχη, το Φιλολογικό Μουσείο «Όμηρος» και ο Ελληνικός φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως, ο οποίος ανέπτυξε ένα εκπαιδευτικό δίκτυο σε όλη τη Μικρά Ασία. Σπουδαίο ρόλο στην πνευματική ανάπτυξη του ελληνισμού είχε επίσης και η θεατρική δραστηριότητα, η οποία ξεκίνησε με την εγκατάσταση των ευρωπαϊών αποίκων στη Σμύρνη. Η πρώτη ελληνική παράσταση παίχτηκε το 1845 στο θέατρο Ευτέρπη και έκτοτε το ελληνικό θέατρο αποτέλεσε έκφραση πολιτισμού και μέσω τόνωσης της εθνικής συνείδησης και διάδοσης της ελληνικής γλώσσας.

Μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα ελληνικά σχολεία, τυπογραφεία, λέσχες και σύλλογοι υπήρχαν μόνο στις μεγάλες ελληνικές κοινότητες. Ωστόσο, μετά το 1856,

με την εφαρμογή του νόμου γνωστού ως «Χάτι Χουμαγιούν» ακόμα και το πιο μικρό και απομακρυσμένο ελληνικό χωριό αποκτά ελληνικό σχολείο, ενώ παρατηρείται πραγματική έξαρση στην εκπαίδευση του μικρασιατικού ελληνισμού, καθώς παραχωρείται σε όλους τους υπηκόους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας θρησκευτική ελευθερία και ισονομία. Επίσης, από την περίοδο αυτή και μετά, οι Έλληνες γιόρταζαν τις θρησκευτικές εορτές χωρίς φόβο που συχνά είχαν ταυτόχρονα και εθνική σημασία, ενώ επιτρέπονταν πλέον στους Έλληνες δασκάλους που είχαν σπουδάσει στο Πανεπιστήμιο Αθηνών να μπορούν να διδάσκουν στα ελληνικά σχολεία της Ανατολής, αποτελώντας έτσι σημαντικό φορέα μετάδοσης των εθνικών αξιών.

Μετά το 1856 λοιπόν, ακόμα και στις απομονωμένες ελληνικές τουρκόφωνες κοινότητες της Καππαδοκίας, κτίζονται εκκλησίες και ελληνικά σχολεία και αναπτύσσεται ξανά μετά από αιώνες η ελληνική παιδεία. Οι τουρκόφωνοι Έλληνες συνειδητοποιούν ότι για να βγουν από την απομόνωση, θα έπρεπε να μάθουν να μιλούν ξανά την ελληνική γλώσσα.

Οι Πόντιοι μετά την έκδοση του «Χάτι Χουμαγιούν» εγκατέλειψαν τις ορεινές περιοχές και έκτισαν νέα χωριά στις εύφορες πεδιάδες και στα παράλια του Εύξεινου Πόντου και ασχολήθηκαν με το εμπόριο, τη ναυτιλία και άλλες οικονομικές δραστηριότητες. Έτσι επήλθε πολύ γρήγορα δημογραφική αύξηση του πληθυσμού και αναπτύχθηκε μια σημαντική εκπαιδευτική και πολιτιστική δραστηριότητα που τόνωσε ακόμα περισσότερο την εθνική τους συνείδηση, η οποία βρισκόταν σε πολύ καλό επίπεδο, χάριν και του Φροντιστηρίου της Τραπεζούντας, το οποίο είχε ιδρυθεί το 1682 και αποτελούσε πραγματικό πνευματικό φάρο και εστία που διατηρούσε άσβεστα τα εθνικά ιδεώδη. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα οι Πόντιοι διέθεταν πάρα πολλές εκκλησίες, τυπογραφεία, λέσχες, θέατρα και πολλά σχολεία, τα οποία έκαναν αισθητό το υψηλό εθνικό τους φρόνημα και το πνευματικό και πολιτιστικό τους επίπεδο.

Ωστόσο, από το 1914 έως το 1918 λόγω της αναστάτωσης του Α΄Π.Π. και της παράλληλης έξαρσης του τουρκικού εθνικισμού, η ζωή των Ελλήνων στη Μικρά Ασία γνωρίζει σημαντικές δυσκολίες και αρχίζει πια η αντίστροφη πορεία. Τα σχολεία κλείνουν, οι σύλλογοι διαλύονται, οι δάσκαλοι διώκονται και γενικότερα κάθε πολιτιστική και εκπαιδευτική δραστηριότητα αναστέλλεται. Η περίοδος όμως

που ακολουθεί (1919-1922) σηματοδοτεί μια νέα λαμπρή σελίδα για τον ελληνισμό της Μικράς Ασίας που δυστυχώς έμελε να είναι η τελευταία. Ο τραγικός επίλογος του μικρασιατικού ελληνισμού γράφτηκε τελικά τον Αύγουστο του 1922.

4.ΣΥΝΟΨΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην παρούσα εργασία ασχοληθήκαμε με την εκπαιδευτική και πολιτιστική δραστηριότητα του μικρασιατικού ελληνισμού κατά τον 19^ο αιώνα μέχρι και τη Μικρασιατική Καταστροφή ως παράγοντα διαμόρφωσης της εθνικής του ταυτότητας. Την περίοδο αυτή η Σμύρνη με την πιο πολυάριθμη ελληνική κοινότητα αναδεικνύεται εθνικό και πολιτιστικό κέντρο του μικρασιατικού ελληνισμού, ενώ σε όλες τις ελληνικές κοινότητες ιδρύονται σχολεία για τη σωστότερη εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και παράλληλα λέσχες και σύλλογοι πολιτιστικού και επιμορφωτικού χαρακτήρα. Ταυτόχρονα η ελληνική παιδεία αποτελεί το σημαντικότερο παράγοντα ανάπτυξης της εθνικής συνείδησης και ταυτότητας των Ελλήνων της Μικράς Ασίας.

Με την εργασία αυτή πιθανόν δεν καταφέραμε να ανταποκριθούμε ακριβώς στους στόχους μας, είτε παραλείποντας λόγω της καθορισμένη έκτασης στοιχεία ή πληροφορίες, ή στην προσπάθειά μας να είμαστε συνοπτικοί, δεν αναλύσαμε επαρκώς κάποια σημεία. Ωστόσο, η ευκαιρία που μας δόθηκε να ασχοληθούμε με τον «πολιτισμό του μικρασιατικού ελληνισμού» αποτελεί το πιο σημαντικό και ενδιαφέρον κομμάτι του δύσκολου αλλά ταυτόχρονα συναρπαστικού αυτού «ταξιδιού» και σίγουρα θα αποτελέσει κίνητρο για άλλη ανάλογη προσπάθεια, καθώς με τις γνώσεις που αποκτήσαμε ανοίγονται μπροστά μας καινούργιες προοπτικές.

5.ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Ι.Ε΄, Αθήνα 2000 (β΄ έκδοση).

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Ι.Δ΄, Αθήνα 2000 (β΄ έκδοση).

Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000, τ. 6^{ος}, ΤΑ ΝΕΑ, Αθήνα 2003.

Σμύρνη. Η μητρόπολη του μικρασιατικού ελληνισμού, Έφεσος, χ.χ.

Σμύρνη, Η ζωή και το τέλος της πόλης των «Γκιαούρηδων», Ελευθεροτυπία.

Σμύρνη, Μικρασία, Η ακμή, η εκστρατεία, η καταστροφή, Ελευθεροτυπία.

Βεργέτη Κ. Μαρία, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα, Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας Εθνοτοπικής Ταυτότητας*, εκδ. Αδελφοί Κυριακίδη Α.Ε., Θεσσαλονίκη 1994.

Βερέμης Θάνος-Νικολακόπουλος Ηλίας (επιμ.), *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η εποχή του*, ΤΑ ΝΕΑ-Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005.

Κιτρομηλίδης Π., «Το ελληνικό κράτος ως εθνικό κέντρο», Τσαούσης Δ.Γ., *Ελληνισμός και Ελληνικότητα*, εκδ. Εστία, Αθήνα 1983.

Τσαούσης Δ.Γ., *Ελληνισμός και Ελληνικότητα, Ιδεολογικοί και βιωματικοί άξονες της ελληνικής κοινωνίας*, επιμ. Δ.Γ. Τσαούση, εκδ. Εστία, Αθήνα 2009.

Σολδάτος Σπ. Χρίστος, Η εκπαιδευτική και πνευματική κίνηση του ελληνισμού της Μ. Ασίας (1800-1922), τ. Α΄, Αθήνα 1989.

Herve Geirgelin, Από τον κοσμοπολιτισμό έως τους εθνικισμούς, μετάφρ. Μ. Μαλαφέκα, Κέδρος, 2007.

Smith Anthony, *Εθνική ταυτότητα*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 2000.

ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

Η εκπαίδευση στον Πόντο, Ποντιακή Λύρα.

Σμύρνη «Φως εξ Ανατολών».

Τα Εκπαιδευτήρια της Σμύρνης των Ελλήνων, Χανιώτικα νέα.

Ο ελληνισμός του πόντου, Θεσσαλονίκη, 17 Μαΐου 1996.